

Název: SCOAP³ a jiné otevřené aktivity Národní technické knihovny

Abstrakt: Článek představuje Open Access aktivity Národní technické knihovny. Hlavním tématem jsou mezinárodní projekty, kterých se NTK účastnila nebo které stále běží, dále popisuje celoroční činnosti na podporu otevřeného přístupu a v krátkosti také Institucionální digitální repozitář NTK.

Klíčová slova: Národní technická knihovna, otevřený přístup, SCOAP³, repozitář, Týden otevřeného přístupu

Uvedené dílo podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Zachovejte licenci 3.0 Česko](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)

Úvod

Národní technická knihovna (NTK) se díky svým knihovnicko-informačním službám řadí mezi přední české knihovny a v mnoha ohledech se může rovnat i významným zahraničním knihovnám. V souvislosti s hnutím Open Access (OA, otevřený přístup) však doznává jistého handicapu, a to kvůli absenci vlastní vědecké obce, které by primárně měla sloužit. Do roku 1960 byla původní Státní technická knihovna knihovnou vysokých škol technických [1], v průběhu vývoje se však stala veřejnou vědeckotechnickou knihovnou, která s otevřením nové budovy ve vysokoškolském kampusu slouží především mladým uživatelům z řad studentů ČVUT, VŠCHT, UK aj. Vědečtí a akademičtí pracovníci využívají sice hojně klasických služeb NTK, ale při řešení otázek stran vědecké komunikace se obracejí (zřejmě) na své univerzitní či institucionální - domovské - knihovny, čímž NTK ztrácí významné uživatele a aktéry otevřeného přístupu. I přesto se NTK již několik let snaží aktivně zapojit do podpory Open Access, především díky celoročním vzdělávacím miniaktivitám, v rámci Týdne otevřeného přístupu organizováním odborného semináře a přípravou umělecko-vzdělávacích děl a také zapojováním do mezinárodních projektů či do aktivit neformální české skupiny Open Access při Asociaci knihoven vysokých škol (AKVŠ).

Otevřené projekty

Prvním větším mezinárodním projektem souvisejícím s otevřeným přístupem, do kterého se NTK zapojila, byl projekt *Sharing Knowledge - Open Access Repositories in the V4 Countries* (2011), který koordinovala maďarská Univerzitní a národní knihovna v Debrecenu a dále na něm spolupracovaly Warszawská univerzita a Univerzitní knihovna v Bratislavě. Šlo o jednoletý projekt podpořený z Visegradského fondu a jeho hlavním cílem byla podpora sdílení zkušeností v oblasti budování repozitářů, digitalizace šedé literatury a politiky Open Access. Projekt byl k 31.12.2011 řádně ukončen a jeho veřejnými výstupy byly překlady příručky DRIVER Guidelines do jazyků participujících zemí (tedy do češtiny, slovenštiny, maďarštiny a polštiny), vytvoření či vylepšení jednotlivých národních agregátorů pro šedou literaturu, digitalizace šedé literatury a odborné semináře pořádané ve všech čtyřech zemích. NTK tak tímto projektem nastartovala nejen užší spolupráci s partnerskými institucemi, ale také tradici pořádání odborného Open Access semináře v rámci Týdne otevřeného přístupu.

V současné době NTK působí jako národní kontaktní bod v projektu *SCOAP³ - Sponsoring Consortium for Open Access Publishing in Particle Physics*. Vznik tohoto mezinárodního konsorcia iniciovala Evropská organizace pro jaderný výzkum (CERN) s komunitou jaderných fyziků a oficiálně bylo založeno 1. října 2012 v CERNu za přítomnosti zástupců vědeckých organizací a knihovnické komunity. Cílem konsorcia je podpora vědeckého publikování v režimu Open Access, tedy prostřednictvím otevřených časopisů (zlatá cesta), a rozvoj otevřených digitálních repozitářů pro obor High Energy Physics (HEP, částicová fyzika). SCOAP³ usiluje o vytvoření centrálního rozpočtu, ze kterého budou hrazeny publikační poplatky (APC - Article Processing Charges) za publikování v 10 významných časopisech z oblasti HEP [2]. Vydavatelé se změnou obchodního modelu a spoluprací s konsorciem zavazují ke kontrole kvality zajištěním recenzního řízení a k uvolnění obsahu časopisů v režimu OA. Zpřístupnění podpoří SCOAP³ vybudováním oborového otevřeného repozitáře. Aktuálně je projekt s náročností na rozpočet 5 mil. EUR/rok připravován na spuštění nového modelu od 1. 1. 2014 a v současném nastavení poběží do roku 2016. Poté bude moci dále pokračovat buď za stejných podmínek, nebo dle úprav, které z průběhu projektu vyplynou.

Spuštění projektu předcházely mnohé přípravné práce. CERN kromě shánění podpory u vědeckých institucí po celém světě také vytvořil analýzu, z níž vyplynulo, že 90% článků z oboru HEP je v preprintové verzi uloženo v některém z otevřených repozitářů a vědci tak teoreticky mají přístup do odborné literatury mimo předplácené - licencované - databáze. Autoarchivace vědeckých prací v repozitářích, tedy zelená cesta Open Access, spolu ale nese kromě řady výhod také určitou nejistotu, která plyne z faktu, že preprintová verze zatím neprošla recenzním řízením, tedy nebyla provedena kvalitativní kontrola. SCOAP³ tento problém řeší nastavením nového modelu, kdy bude financováno z centrálního rozpočtu prostřednictvím APC právě recenzní řízení a následně budou články zpřístupněny všem zdarma na internetu bez jakéhokoliv omezení.

Jak bylo řečeno, roční rozpočet činí 5 milionů EUR a výše příspěvku jednotlivých států byla určena dle průměrné publikační aktivity vědecké obce v dané zemi za období 2005-2006. Samotný rozpočet konsorcia se primárně sestává z vkladů současných předplatitelů časopisů SCOAP³, respektive z toho, co nově od roku 2014 instituce ušetří na předplatném za dané časopisy. Sekundárním příjmem jsou vklady dalších institucí, které projeví zájem o spolupráci. Identifikace institucí, které nyní předplácí časopisy SCOAP³, byla první fází spuštěného projektu a výpočet výše poplatku za předplatné konkrétního časopisu nyní dokončují národní kontaktní body ve spolupráci s CERN a jednotlivými vydavateli. Následující fází by mělo být oficiální ustanovení konsorcia podepsáním Memorandum of Understanding, dokumentu zavazujícího participující organizace (CERN, vydavatele a ostatní vědecké a výzkumné organizace) dostát svým závazkům a zároveň plně profitovat z výhod, které konsorcium přináší.

Co se týče konkrétních dat za Českou republiku, bylo v rámci mapování v první fázi zjištěno, že přístup do SCOAP³ časopisů si předplácí 11 institucí a 3 konsorcia. Česká republika se dle analýzy na publikování v oboru HEP podílí z 0,32 %, proto je ročním příspěvkem připadající na naši zemi cca 16 000 EUR. Z prvních výpočtů možného snížení na předplatném však vychází, že se u nás více publikuje než se nakupují zdroje.

Celoroční OAKivity a Týden otevřeného přístupu

Kromě spolupráce na projektech se NTK snaží kontinuálně zapojovat do aktivit neformální skupiny Open Access při AKVŠ [3] a také vyvíjí vlastní informační či vzdělávací aktivity pro

své zákazníky, či pro konkrétní uživatele (přednášky v rámci Týdne vědy a techniky, přednášky v rámci Rekvalifikačního knihovnického kurzu). Pro podporu šíření obecných informací o otevřeném přístupu vznikl krátký leták, který zákazníci mohou nalézt v knihovně, nebo v Institucionálním digitálním repozitáři [4]. Důležitou aktivitou je však zapojení do mezinárodní události Open Access Week, neboli Týden otevřeného přístupu, na který NTK připravuje veřejně přístupný odborný seminář. V letošním roce se chystá na 24. října již 3. ročník, na němž bude představeno téma predátorských a hybridních Open Access časopisů, konsorcium SCOAP³, význam občanské vědy pro ornitologii, otevřená politika Elsevier, otevřené aktivity akademického sdružení MAGNANIMITAS a také představa otevřenosti ve vědeckých a univerzitních knihovnách. V loňském roce se mimo jiné povedlo připravit interaktivní instalaci Open Access Cube (#OACube), centrální dílo Týdne otevřeného přístupu v NTK, které mělo za cíl propagovat otevřený přístup ke kvalitním vědeckým informacím. Smyslem bylo vzbudit v návštěvnicích nejen pasivní zájem o problematiku otevřeného přístupu, ale také podnítit k odpovědi na otázky, které #OACube náhodným kolemjdoucím pokládala prostřednictvím krátkého videa [5].

Institucionální digitální repozitář NTK

Posledním příkladem otevřeného přístupu v NTK by mohl být již zmíněný Institucionální digitální repozitář NTK (IDR) [6], který knihovna provozuje od roku 2010. Nebývá zvykem, že by institucionální repozitáře zakládaly knihovny, NTK je v tomto směru minimálně v České republice výjimkou. Repozitář je provozován v open-source systému Invenio, který NTK využívá také jako softwarové řešení pro Digitální repozitář NUŠL. Od založení se povedlo v IDR nastřádat 625 záznamů, z nichž 605 má přiložený plný text a téměř 77% z nich jsou veřejně přístupné dokumenty. Omezení na zobrazení pouze zaměstnance je nastaveno pouze u dokumentů interní povahy. Ukládány jsou například konferenční materiály (plné texty, prezentace i videa), zprávy (např. cestovní, výroční, projektové), propagační materiály a publikační činnost zaměstnanců. Nově NTK vyjednává s autory vysokoškolských prací, které se týkaly NTK či jejích služeb, možnost uložení do IDR i zveřejnění plného textu. Kromě funkce zpřístupňování a zviditelňování zaměstnaneckých děl a projektových výstupů tak IDR slouží jako úložiště s trvalou ochranou pro ty typy dokumentů, které mají dlouhodobou povahu či jsou významné z hlediska sledování vývoje činností a instituce jako takové.

Závěr

Do budoucna Národní technická knihovna hodlá nadále aktivně podporovat hnutí otevřeného přístupu. Jako významný posun k lepší situaci lze mimo jiné vnímat současnou integraci s knihovnou Vysoké školy chemicko-technologické v Praze, která může NTK vrátit do role přímého pomocníka vědců a akademiků při publikování a zapojit ji blíže do procesu vědecké komunikace.

Použité zdroje a odkazy:

[1] Národní technická knihovna (Praha, Česko). *Národní technická knihovna* [online]. Praha: NTK, c2006-2013 [cit. 2013-07-30]. O nás. Historie NTK. Dostupné z WWW: <<http://www.techlib.cz/cs/66-historie-ntk/>>.

[2] CERN. *SCOAP³* [online]. Geneva: CERN, [c2013] [cit. 2013-07-30]. SCOAP3 Journals. Dostupný z WWW: <<http://scoap3.org/scoap3journals.html>>.

[3] Asociace knihoven vysokých škol České republiky. *Asociace knihoven vysokých škol České republiky* [online]. AKVŠ, c2003-2013, aktual. 2013-06-04 [cit. 2013-07-30]. Aktivita. Iniciativa AKVŠ ČR pro podporu otevřeného přístupu. Dostupné z WWW: <<http://www.akvs.cz/komise/open-access.html>>.

[4] Národní technická knihovna (Praha, Česko). *Open Access : Otevřený přístup*. Praha: NTK, 2012. 2 s. Dostupný také z WWW: <http://repozitar.techlib.cz/record/476/files/idr-476_1.pdf>.

[5] Velíková, Tereza. *11 otázek k otevřenému přístupu* [online]. Praha: NTK, 2012 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z WWW: <<http://repozitar.techlib.cz/record/540>>.

[6] Národní technická knihovna (Praha, Česko). *Institucionální digitální repozitář NTK: IDR* [online]. Praha: NTK, c2010-2013, posl. aktual. 18 Čnc 2013 [cit. 2013-07-30]. Dostupný z WWW: <<http://repozitar.techlib.cz>>.

Kontaktní údaje:

Tereza Simandlová
odd. digitální Národní technické knihovny
Národní technická knihovna
Technická 6/2710
160 80 Praha 6
+420 232 002 434
tereza.simandlova@techlib.cz